



کد اختصاصی: ۷۱۸۹۳-۹۹۲۰۱



International Conference on The School of Martyr Soleimani
(ICSMS 2021)

**The role of love to ahle-beit (P.B.U.T) in Shahid Soleimani School
(Focusing on ethics and spirituality in the second step statement)**

Mohammad Hadi Mansouri *

Ameneh Qaribdoust **

Abstract

One of the main aims of sending prophets is the excellence of monotheism-oriented spirituality and morality. The Prophet of Mercy, as the Last Prophet, considered the purpose of his resurrection to be the completion of the respect to spirituality and set out the reward of his mission as "love for my near relatives". Based on the teachings of revelation, the pursuit of the mission reward fulfillment paves the way for spirituality and morality and is introduced in the statement of the second step as the direction of all individual and social movements and activities and the main need of society and as two important strategies to achieve a new Islamic civilization. The main feature of Martyred Soleimani and his school as a "learner school" is the effort to fulfill such a reward. Haj Qasem Soleimani is a prominent example of those educated in Islam and the school of Imam Khomeini, who sacrificed his life by linking monotheism-oriented spirituality and morality towards realizing the movement of the prophets and imams (P.B.U.T). The present writing investigates the proficiency of closeness (love) in spirituality and morality with the focus on Martyred Soleimani emphasizing on verses and hadiths in a descriptive-analytical method. According to the findings of the research, in addition to playing a deterrent role towards purifying the soul, "love for my near relatives" has a preparatory role in the excellence of morality and spirituality in three aspects of human's relationship with God, ahle-beyt (P.B.U.T) and people. In the light of the love to ahle-beyt (P.B.U.T), true fear becomes meaningful from God and morality, and the spirituality gets exalted by mere obedience and practical prioritization over the ahle-beyt (P.B.U.T) as well as resorting and serving them. It was in the light of such a love that Martyred Soleimani served the human community with a humble and honest relationship.

Keywords: *Shahid Soleimani School, love for my near relatives, mission reward, monotheism-oriented spirituality and morality.*

* assistant professor at the Department of Quran and Hadith, University of Islamic Studies, Qom. mansouri@maaref.ac.ir

** Masters student of Islamic education, University of Islamic Studies, Qom. qaribdoust67@gmail.com

نقش مودت اهل بیت (ع) در مکتب شهید سلیمانی

(با محوریت اخلاق و معنویت در بیانیه گام دوم)

محمدهادی منصوری * و آمنه قریب دوست **

چکیده

یکی از اهداف اصلی ارسال پیامبران، تعالی اخلاق و معنویت توحیدمحور است. پیامبر رحمت نیز به عنوان خاتم پیامبران، هدف بعثت خویش را اتمام مکارم اخلاق برشمرد و اجر رسالتش را «مودت فی القربی» قرار داد. بر پایه آموزه‌های وحیانی، اهتمام به ادای اجر رسالت، بستر ساز معنویت و اخلاقی است که در بیانیه گام دوم، جهت دهنده همه حرکت‌ها و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه معرفی شده و به مثابه دو راهبرد مهم نیل به تمدن نوین اسلامی است. اصلی‌ترین ویژگی شهید سلیمانی و مکتب او به عنوان «مدرسه‌ای درس آموز»، اهتمام به ادای چنین اجری است. حاج قاسم سلیمانی، نمونه برجسته‌ای از تربیت‌شدگان اسلام و مکتب امام خمینی ♦ است که با پیوند اخلاق و معنویت توحیدمحور در راستای تحقق حرکت انبیاء و امامان (ع) جان خویش را فدا نمود. نوشتار پیش رو با روش توصیفی - تحلیلی، کارآمدی مودت در اخلاق و معنویت را با محوریت شهید سلیمانی با تأکید بر آیات و روایات برمی‌رسد. بر اساس یافته‌های پژوهش، «مودت فی القربی» علاوه بر ایفای نقش بازدارندگی در راستای پاکسازی نفس، نقش تمهیدی در تعالی اخلاق و معنویت در سه محور ارتباط انسان با خدا، اهل بیت (ع) و مردم دارد. در پرتو مودت اهل بیت (ع)، خشیت حقیقی از خدا و اخلاق معنا می‌پذیرد و با پیروی محض و اولویت بخشی عملی نسبت به اهل بیت (ع) و نیز توسل و خدمتگزاری به ایشان، معنویت تعالی می‌یابد. در پرتو چنین مودتی بود که شهید سلیمانی با رابطه‌ای متواضعانه و صادقانه به جامعه انسانی خدمت رسانی کرد.

کلیدواژه‌ها: مکتب شهید سلیمانی، مودت ذی القربی، اجر رسالت، اخلاق و معنویت توحید محور.



مقدمه

هر یک از انبیاء الهی به نوبه خود در رشد و تکامل اخلاق و معنویت جامعه نقش داشته و در این راستا زمینه ساز و مژده دهنده بروز و ظهور پیامبر آخرالزمان ﷺ بوده‌اند. بر پایه روایت «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۶۸، ص ۳۸۲)، رسالت رسول اکرم بر مبنای اخلاق و معرفت توحیدی پایه ریزی شده تا ظهور جامعه متعالی مهدوی (انبیاء: ۱۰۷)^۱ محقق شود و طرح کلی حرکت انبیاء به سرانجام رسد. بنابر آیات قرآن دین نزد خدا، اسلام است (آل عمران: ۱۹) و هیچ امتی در هیچ زمانی بدون راهنما رها نشده است.^۲ (رعد: ۷) مهم ترین هدف رسالت انبیاء تکامل انسان در حوزه اخلاق و معنویت و رسیدن به سعادت است و هدف رسالت حضرت محمد ﷺ که رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (انبیاء: ۱۰۷) و بر خلق عظیم (قلم: ۴) است نیز اتمام مکارم اخلاق می‌باشد. طبق بیان آیت الله جوادی «انبیاء الهی گرچه از نظر زمان، مکان و سایر لوازم مادی از یکدیگر جدا بودند، ولی در حقیقت به هم پیوسته‌اند» (جوادی آملی، ۱۳۹۴، ج ۶، ص ۲۲) بنابراین رابطه‌ی حرکت انبیاء الهی نسبت به پیامبر خاتم ﷺ تفاوت در کمیت و کیفیت است و نتیجه آن که پیامبران آمده‌اند تا زمینه‌ساز بروز و ظهور رسول اکرم ﷺ باشند تا از نسل حضرت رسول ﷺ تحقق اظهار دین (توبه: ۳۳) که همان تشکیل حکومت جهانی توسط امام مهدی ﷺ است، اتفاق افتد. مکتب شهید سلیمانی در راستای تحقق طرح کلی حرکت انبیاء و امامان (ع) قرار دارد، چرا که مکتب او از اهل بیت (ع) سرچشمه گرفته و سخنرانی‌ها و وصیت‌نامه و خاطرات ایشان منطبق بر آموزه‌های مکتب اسلامی است و با مبانی شیعه هم خوانی دارد. او تمام هر آنچه داشت، برای ادای اجر رسالت که مودت قربی بود، سرمایه‌گذاری نمود و تجارتنی که خدای سبحان در قرآن بدان رهنمون گشته (نور: ۳۷) را با تمام وجود، عملی ساخت و در تحقق طرح کلی حرکت انبیاء و امامان که بسترسازی برای ظهور حکومت عدل الهی است گام مهمی برداشت. بنابر یکسانی حرکت انبیاء و امامان معصوم (ع)، مکتب و راه و اندیشه‌ی شهید سلیمانی و پیروان او، زمینه‌سازان ظهور دین و تحقق حکومت مهدوی و در راستای تحقق طرح کلی حرکت انبیاء و امامان (ع) قرار دارد. این مکتب دستاورد انقلاب اسلامی و متأثر از مکتب امام حسین ﷺ و اندیشه‌ی عاشورایی و پرورش یافته در دامان اهل بیت (ع) است. ولایت مداری روش اوست و ادامه دهنده و برگرفته از مکتب امام خمینی ﷺ است. لذا بنابر فرموده مقام معظم رهبری، باید به شهید سلیمانی به چشم یک راه، یک مکتب، یک مدرسه درس آموز نگریسته شود. (ر.ک: مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۲۷) از این رو شناخت و ادامه مکتب و اندیشه آن شهید ضرورت می‌یابد زیرا ادامه راه و مکتب شهید سلیمانی سبب نزدیکی ظهور حضرت و در راستای تحقق حرکت انبیاء و امامان (ع) است.

در نگاهی جامع می‌توان ادعان نمود هیچ پیامبری به خاطر انجام رسالت الهی از مردم اجری نخواست و به حکم

۱. چنان‌که مصداق «عبادی الصالحون» در روایات، در آیه $\text{بَلَلَّفَدُ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ}$ حضرت مهدی

ﷺ و اصحاب ایشان هستند؛ (قمی، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۷۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۷، ص ۱۰۶؛ بحرانی، ۱۴۱۶، ج ۳، ص ۸۴۸؛ عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۴۶۵)

۲. $\text{بِحَوْلِ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ}$ ●



آیه «أَفَلَا مَا سَأَلْتُمْ مَنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ» (سبأ: ۴۷)، آنچه که به عنوان اجر رسالت پیامبر اکرم ﷺ در آیات قرآن آمده در حقیقت همه به نفع خود انسان‌ها و در راستای اتمام مکارم اخلاق است. پیروان دین مدار، برای دستیابی به سعادت، مسیری جز مودت فی القربی ندارند. مودت به اهل بیت (ع) خاستگاهی الهی دارد. چراکه معصومان (ع)، مصداق خلیفه الله^۱ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۱۹۳؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹، ص ۲۴۸)^۲ و محب و محبوب خداوند، خاصیت خلیفه اللهی انسان چنین است که انسان مظهر خدایی باشد که در هستی و کمال‌های آن نامتناهی است. (جوادی آملی، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۱۱۶)

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در ابتدا بایسته است معانی و تعاریف واژگان مودت، محبت و مکتب تبیین گردد.

یک. مودت

واژه «مودت» مصدر از ریشه (و د د) (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۸، ص ۹۹) به معنای «محبت چیزی همراه با آرزوی تحقق آن» است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۸۶۰) مقابل آن، واژه «بغض» قرار دارد. (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۲۸۹) برخی «مودت» را تمایل به چیزی در مرحله‌ای ضعیف و هم‌معنا با محبت عام^۳ دانسته‌اند. (مصطفوی، ۱۳۶۰، ش، ج ۱۳، ص ۶۴)

در تفاسیر، واژه «ود» و مشتقات آن به آرزو (ی همراه با دوست داشتن)، محبت و اراده (طوسی، بی تا، ج ۲، ص ۴۹۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۷۷۱؛ رشیدالدین میبیدی، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۱۶۰؛ طیب، ۱۳۷۸، ج ۳، ص ۲۴۳) و به «محبۀ تامه» معنا شده است. (فخرالدین رازی، ۱۴۲۰، ج ۷، ص ۵۱) علامه طباطبایی «ود» را نوع خاصی از حب می‌داند که آثار و پیامدهایی آشکار مثل الفت و آمد و شد و احسان دارد (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۳۷۴) و «مودت» را به محبتی که اثرش در مقام عمل، ظاهر باشد (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۶، ص ۶۶) معنا می‌کند. دارنده صفت مودت، خود را نسبت به افراد مورد مودت متعهد می‌داند که مراعات حال آنان را نموده و از حالشان تفقد کند. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۸، ص ۴۶) این معنا از روایات نیز قابل فهم است. (کوفی، ۱۴۱۰، ص ۳۹۰)

دو. رابطه محبت و مودت

برخی لغت‌شناسان دو واژه «مودت» و «محبت» را هم‌معنا دانسته‌اند؛ (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۸، ص ۱۰۰) (فیروزآبادی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۶۶) (ابن سیده، ۱۴۲۱، ج ۲، ص ۵۴۲) (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۲۸۹) و برخی دیگر «مودت» را پایین‌ترین مرحله «محبت» می‌دانند چراکه محبت هنگامی اتفاق می‌افتد که تمایل شدید فرد بر اساس طبیعت و حکمت باشد. (ر.ک: مصطفوی، ۱۳۶۰، ش، ج ۱۳، ص ۶۴) (ر.ک: عسکری، ۱۴۰۰، ص ۱۱۶) علامه طباطبایی در تفاوت این

۱. امام رضا علیه السلام فرمودند: «الْأَنَّمَةُ خُلَفَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي أَرْضِهِ»
 ۲. در زیارت‌نامه امیر مؤمنان علیه السلام آمده است: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا خُلَفَاءَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ»
 ۳. «هو تمایل الی شیء و هو مرتبة ضعيفة و عمومیة من المحبة».

دو واژه «مودت» را بالاتر از «محبت» می‌داند و می‌نویسد: «نسبت مودت به محبت نسبت خضوع به خشوع است، چرا که خضوع، نوعی از خشوع است که در مقام عمل اثرش هویدا شود، به خلاف خشوع که به معنای نوعی تأثر نفسانی است که از مشاهده عظمت و کبریایی در دل پدید می‌آید. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۶، ص ۶۶)

از کاربست دو واژه «مودت» و «محبت» دانسته می‌شود، رابطه دو واژه، عموم و خصوص مطلق است به صورتی که «محبت» عام و «مودت» خاص است. (رک: جوادی آملی، ۱۳۸۹، ج ۶، ص ۵۱) پس مودت معنایی دقیق‌تر و ظریف‌تر از محبت دارد. مودت نوع خاصی از محبت است و اثر آن در مقام عمل ظاهر می‌شود. مودت نیاز به معرفت دارد و پیوستگی و تعهدآور است. البته طبق بیان برخی مفسران که «محبت»، دارای مراتب است (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۴۱۱) و نوعی از محبت را از روی معرفت و حکمت می‌دانند (صدرالدین شیرازی، ۱۳۶۶، ج ۵، ص ۳۳۵) و روایاتی مانند روایت امام باقر علیه السلام که محب واقعی را، مطیع محبوب خویش وصف می‌فرماید؛ (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴، ص ۲۹۴) می‌توان دریافت بالاترین سطح محبت که در آیات و روایات مشروط به معرفت و اطاعت شده، منطبق بر محبت اصیل و معنای «مودت» است.

سه. مکتب

در کتب لغت فارسی، واژه «مکتب» به مشرب و نظریه فکری، مدرسه و محل درس خواندن، دبیرستان و مجموع اندیشه‌ها و افکار یک استاد که در جمعی نفوذ یافته باشد، معنا شده است. (ر.ک: دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۴، ص ۲۱۳۸۴)؛ (معین، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۱۸۰۳). شهید مطهری در معنای مکتب می‌نویسد:

مکتب، یک تئوری کلی، طرحی جامع و هماهنگ و منسجم است که هدف اصلی آن کمال انسان و تأمین سعادت همگانی است و در آن، خطوط اصلی و روشها، بایدها و نبایدها، خوبها و بدها، هدفها و وسیلهها، نیازها و دردها و درمانها، مسئولیتها و تکلیفها مشخص شده و منع الهام تکلیفها و مسئولیتها برای همه افراد تعیین شده است. (مطهری، بی تا، ج ۲، ص ۵۷).

چهار. مکتب شهید سلیمانی

مکتب شهید سلیمانی، پرورش یافته اسلام و برون‌داد مکتب امام خمینی علیه السلام، دارای طرحی جامع و هماهنگ و منسجم است. شهید حاج قاسم سلیمانی مفهوم ولایت را به خوبی دریافت، و جای جای زندگی اش سرشار از فرمانبری از ولایت الله است، ولایت الهی که اطاعت خویش را در اطاعت از رسولش شمرده و رسولی که اجر رسالت خود را در معرفت و مودت نسبت به اهل بیتش قرار داده است. محبت و مودت نسبت به معصومان (ع)، در مکتب، اندیشه و راه شهید سلیمانی‌ها حرکت و مسئولیت ایجاد می‌کند، از این روست که مکتب او می‌تواند به عنوان اسوه‌ای اخلاق محور و معنویت افزا مطرح گردد، چنانکه رهبر حکیم انقلاب اسلامی با تجلیل از این سردار رشید اسلام، او را فراتر از فرد یاد نمود و سیر و سلوکش را به مثابه «مکتب» نام نهاد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۲۸) و فرمود: «با رفتن او به حول و قوه‌ی الهی کار او و راه او متوقف و بسته نخواهد شد.» (مقام معظم رهبری، ۹۸/۱۰/۱۳)

برای موضوع حاضر، منبع مستقیمی به عنوان پیشینه وجود ندارد، اما با نگاه استقلالی به هر یک از بندهای تشکیل دهنده موضوع، منابعی به شرح ذیل یافت می‌شود:

مسأله «اجر رسالت پیامبران» در تفاسیر قرآن ذیل آیاتی چون (هود: ۵۱)؛ (یس: ۲۱)؛ (شعراء: ۱۸۰، ۱۶۴، ۱۴۵، ۱۲۷، ۱۰۹)؛ (انبیاء: ۱۰۵) تبیین شده است. بر همین اساس عمده کتابهایی که به بحث نبوت پرداخته‌اند، نیم‌نگاهی به آیات اجر رسالت دارند. مقالاتی نظیر «پاداش رسالت» (آریانفر، ۱۳۸۵) نیز پیشینه این بحث بشمار می‌آید. مسأله «مودت فی القربی» نیز ذیل آیه مودت (شوری: ۲۳) در تفاسیر فریقین مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. آثاری در قالب پایان‌نامه و مقاله مانند «محبت اهل بیت از دیدگاه قرآن و حدیث» (محقق زاده، ۱۳۸۵)؛ «بررسی تطبیقی آیات مودت و تطهیر در روایات شیعه و اهل سنت» (مروتی، زرگوش نسب، ۱۳۸۸) به این بحث پرداخته‌اند.

درباره سیره و خاطرات شهید سلیمانی، کتبی از جمله «حاج قاسم ۱»، «حاج قاسم ۲» (اکبری مزدآبادی، ۱۳۹۸)، «ذوالفقار» (علی اکبر مزدآبادی، ۱۳۹۸)، «حاج قاسم سلام» (سانکهن، ۱۳۹۸)، «سلیمانی عزیز» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۹) وجود دارد که به جمع‌آوری خاطرات شهید پرداخته‌اند، و برخی کتب نیز خاطرات را به صورت موضوعی بیان نموده، مانند «رفیق خوشبخت ما» (کریمی، ۱۳۹۹)، «بیاید این‌گونه باشیم» (بابائی طلاپه، ۱۳۹۹)، افزون بر این در مصاحبه‌های صورت گرفته در سایت‌ها و منویات مقام معظم رهبری نیز درباره این شهید و مکتب او سخنانی مطرح شده است. سنخ‌شناسی ادبیات بیانیه گام دوم انقلاب (۲۲ بهمن ۱۳۹۷) از راهبردی بودن دو مقوله «معنویت و اخلاق» حکایت دارد و بیانات مقام معظم رهبری در این باره به عنوان محور این مقاله به شمار می‌آید.

پیشینه پژوهش

پژوهشی تحت‌عنوان «نقش مودت اهل بیت (ع) در مکتب شهید سلیمانی (با محوریت اخلاق و معنویت و بیانیه گام دوم» یافت نشد، بنابراین تأثیر برقراری مودت با اهل بیت (ع) در زندگی شهید سلیمانی مورد بررسی قرار نگرفته، لذا پژوهش پیش رو، در تلاش است نقش مودت اهل بیت (ع) را در تعالی اخلاق و معنویت و مصادیق حاصل از پرداخت اجر رسالت و مودت به قربی را در مکتب شهید سلیمانی تبیین نماید.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی، کارآمدی مودت در اخلاق و معنویت با محوریت شهید سلیمانی با تأکید بر آیات و روایات بررسی می‌شود.



یافته‌های پژوهش

۱. رابطه مودت فی القربی با اخلاق و معنویت توحید محور

بر پایه آیات قرآن، هیچ پیامبری از امت خویش درخواست اجر و مزد برای رسالتش ننموده است (رک: جوادی آملی، ۱۳۹۴، ج ۶، ص ۴۰-۴۱) و تمام خیرخواهی و نصیحت انبیاء الهی خالصانه فقط به خاطر دستیابی مردم به سعادت بوده و هیچ نفعی برای آنها نداشته است؛ آیات دال بر عدم اجرخواهی (ر.ک: هود: ۵۱؛ یونس: ۷۲؛ یس: ۲۱؛ شعراء: ۱۸۰، ۱۶۴، ۱۴۵، ۱۲۷، ۱۰۹) و کار بست فعل «أَنْصَحُ لَكُمْ»^۱ (اعراف: ۶۲) گواه این حقیقت است. در میان انبیاء الهی، اجر رسالت فقط برای پیامبر اکرم ﷺ مطرح شده است، پیامبری که خاتم همه پیامبران است و تمام کننده رسالت الهی است. خدای متعال مزد رسالت پیامبر آخرالزمان ﷺ را «مودة فی القربی» قرار داد: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ (شوری: ۲۳) و این اجر را به نفع خود مردم دانست: ﴿قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (سبأ: ۴۷) (رک: حقی پروسی، بی تا: ج ۷، ص ۳۰۸) که در صورت ادای اجر رسالت به سعادت دنیا و آخرت نائل می‌شوند. بنابراین تقاضای اجر پیامبر ﷺ نیز در راستای دستیابی انسان به سعادت است، پس اجری که برای پیامبر ﷺ ذکر شده لازمه رسیدن به فوز و سعادت بشر است و به دلیل یکسانی حرکت انبیاء الهی اجر پیامبر خاتم ﷺ اجر همه انبیاء است. پرداخت این اجر زمینه‌ساز برپایی تمدن اسلامی توسط امام عصر ع است. مکتب شهید سلیمانی با اهتمام به ادای اجر رسالت (مودت فی القربی)، در عصر غیبت زمینه‌ساز تمدن متعالی اسلامی است که ان شاء الله توسط حضرت حجت (ع) برپا خواهد شد.

۱-۱. چستی «مودة فی القربی»

در آیه ۲۳ سوره شوری، دو واژه «مودت» و «قربی» به صورت مضاف و مضاف الیه ذکر نشده، تا به این معنا باشد که «قربی» را دوست داشته باشید؛ بلکه بین دو واژه حرف «فی» قرار دارد، و «فی القربی» مفعول با واسطه برای «مودت» نیست، «فی القربی» ظرف لغو نیست، ظرف مستقر است، و متعلق به «کائن» محذوف است، (رک: زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۲۱۹) از این رو آیت الله جوادی می‌گوید: «بنابراین پیامبر ﷺ فرمودند: من اجر رسالتم را در دوستی با اهل بیت (ع) قرار دادم؛ اگر ظرف، ظرف لغو بود، یعنی آنها را دوست داشته باشید، اما ظرف، ظرف مستقر است و متعلق به «کائن» است؛ یعنی دوستی شما در معدن اهل بیت (ع) است و فقط همان‌جاست پس معدن محبت، قرارگاه محبت، خاستگاه محبت، جایگاه محبت و اصل محبت، «قربی» هستند. (رک: جوادی آملی، ۱۳۹۴) بنابراین مصادیقی که برای مودت توسط برخی مفسران بیان شده مانند مودت تقرب به خدا (آلوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۳، ص ۳۱)؛ قریش (طبری، ۱۴۱۲، ج ۲۵، ص ۱۵) (سیوطی، ۱۴۰۴، ج ۶، ص ۶)؛ مودت انصار (سیوطی، ۱۴۰۴، ج ۶، ص ۶) و ... صحیح نیست و طبق

۱. در این آیه اگرچه فعل «أَنْصَحُ» می‌توانست متعدی بنفسه بیاید: (أَنْصَحُكُمْ)، اما متعدی با حرف جر آمده؛ و «لام» در عبارت «أَنْصَحُ لَكُمْ» بلاغت بیشتری دارد، و به آن معناست که تمام هر آنچه پیامبر نسبت به شما خیرخواهی دارد و نصیحت می‌کند، خالصانه فقط به نفع خود شماست و هیچ نفعی برای او ندارد، در صورتی که اگر فعل «أَنْصَحُ» بدون «لام» می‌آمد بیانگر این بود که خود پیامبر هم سود می‌برد. (رک: زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۱۵)



روایات مراد از قربی، اهل بیت عصمت و طهارت (ع) هستند. در یکی از روایات هنگام نزول آیه از مصادیق قربی که مودت بر ایشان واجب است سوال شده و پیامبر اکرم (ص) مصادیق آن را حضرت علی (ع)، حضرت فاطمه (س) و دو پسرشان معرفی فرمودند. (ثعلبی، ۱۴۲۲، ج ۸، ص ۳۱۰)؛ (زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۲۲۰)؛ (کوفی، ۱۴۱۰، ص ۳۹۰)؛ (حسکانی، ۱۴۱۱، ج ۲، ص ۱۹۴)؛ (فخرالدین رازی، ۱۴۲۰، ج ۲۷، ص ۵۹۵).

در واقع سعادت انسان و دستیابی او به محبت پروردگار در گرو داشتن مودت نسبت به اهل بیت (ع) است و این همان اجر رسالت است که در همه پیروان جاری و ساری بوده و سعادت حقیقی انسان را در پی داشته و دارد. شهید سلیمانی و پیروان او با مودت نسبت به اهل بیت (ع) و پرداخت این اجر به سعادت دست یافت.

۲ - ۲. گونه‌های نقش آفرینی مودت اهل بیت (ع) در تعالی اخلاق و معنویت در مکتب

شهید سلیمانی

اگرچه ارزشهای اخلاقی و معنوی در عمق وجود انسان و به صورت فطری به امانت گذاشته شده، اما تنها با اختیار و انتخاب و حرکت است که می‌توان آن را به فعلیت رساند و در رفتار متجلی گرداند. در آیه ۳۰ سوره روم^۱ «دین فطری» گرایش حقیقت وجودی انسان نسبت به توحید محوری و تمایل او به اسماء و صفات حق تعالی است. از آنجایی که اهل بیت (ع) خلیفه الله و مظهر اوصاف و اسماء الهی روی زمین هستند، تنها مودت ایشان است که می‌تواند انسان را متخلق به خلق الهی گرداند. پس مودت نسبت به حضرات معصومان (ع) نوعی "قهرمان دوستی" نیست، بلکه به دلیل فضائل معنوی و اخلاقی ایشان است، به عبارت دیگر حب و مودت اهل بیت (ع) و حب انسان کامل سبب نیل به سعادت است و معصومان (ع) به دلیل پیوند الهی خویش با پروردگار محبوب‌اند، و چون دل انسانها و فطرت آنها با حق تعالی پیوند دارد، اهل بیت (ع) را که مظهر صفات او روی زمین هستند، محبوب خویش قرار می‌دهند. مودت اهل بیت (ع) و ادای اجر رسالت است که سبب دوری از رذائل اخلاقی و روی آوری انسان به کسب فضائل یا به عبارت دیگر تهذیب و تزکیه نفس می‌گردد. مودت قربی، تأثیرات شگرفی در زندگی مادی و معنوی و دنیوی اخروی دارد که در سیره عملی شهید حاج قاسم سلیمانی تجلی یافته است، شهید سلیمانی با تهذیب نفس خویش با استعانت از خدا اهتمام ویژه‌ای به مودت نسبت به قربی داشته است. در ادامه به مواردی از چگونگی تأثیر مودت اهل بیت (ع) در رشد و تعالی اخلاق در مکتب شهید سلیمانی اشاره می‌شود:

۲ - ۲ - ۱. نقش بازدارندگی مودت در راستای پاکسازی نفس

مودت قلبی نسبت به اهل بیت (ع) سبب دوری انسان از محرّمات و حفظ قاعده «حریم حمی^۲» می‌گردد. چراکه مودت تعهدآور است و نیرویی است که انسان به وسیله آن می‌تواند مطیع محض گردد. از این روست که اهل عرفان و سیر و

۱. «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا، فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا، لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ، ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ» (روم: ۳۰).

۲. حریم حمی محدوده خطر ارتکاب به گناه را نشان می‌دهد و رعایت آن تضمین بالایی برای رعایت حرام الهی دارد. (منصوری، نصیری، ۱۳۹۹، ص ۱۳۴)



سلوک به جای پویش راه عقل و استدلال، راه محبت و ارادت را پیشنهاد کرده و می‌گویند: «کاملی را پیدا کن و رشته محبت و ارادت او را به گردن دل بیاویز که از راه عقل و استدلال، هم بی‌خطرتر است و هم سریعتر. نیروی محبت و ارادت مانند آهنربا صفات رذیله را جمع نموده و دور می‌ریزد.» (مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۶، ص ۲۶۷) کسی که به این مرحله برسد و بتواند بر هوای خود امیر شود، سیاستمدار خوبی در حوزه نفس خود است و وقتی در حوزه نفس خود سیاستمدار خوبی بود، می‌تواند امیر، فرمانروا و سیاستمدار دیگران نیز باشد و جامعه اسلامی را جامعه برین عقلی کند و به دست صاحب اصلی‌اش ولی عصر امام زمان (ارواحنا فداه) بسپارد. (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ص ۲۶۷). چنانکه حاج قاسم سلیمانی نیز علاوه بر اینکه یکی از بهترین فرماندهان بر نفس خویش بود، و مستنداتی از حفظ حدود شرعی، نماز اول وقت، نماز شبها و راز و نیازش در دل شب با پروردگار توسط هم رزمان و دوستانش وصف شده، یکی از بهترین فرماندهان هم در هشت سال دفاع مقدس و هم در سپاه قدس مقاومت بود. فرمانده‌ای که با تلاش خویش اولین قدم را در اتحاد کشورهای مسلمان برداشت و با شهادت خود همراه با شهید مهدی ابوالمهندس در کشور عراق، روابط دو کشور مسلمان عراق و ایران را بیش از پیش استوار نمود.

در باب چگونگی تأثیر مودت در دور نمودن انسان از رذائل اخلاقی و روی آوری او به سمت معنویت، می‌توان به برخی موارد ذیل اشاره نمود:

شرم از حریم معصومان (ع)

قلبی که سرشار از مودت اهل بیت (ع) است، ایشان را حاضر و ناظر بر اعمال خویش می‌یابد و از انجام هر گونه خطا شرم خواهد داشت؛ آیه ۱۴۳ سوره^۱ این نکته را تذکر می‌دهد که مسلمانان باید خود را تحت نظارت رسول اکرم ﷺ و در مشهد و محضر او بدانند. جامعه‌ای که چنین مسلمانانی در آن باشند، هم از اطلاع بر اشراف چنین شاهدانی، با پروا تر و مواظب عقاید و اخلاق و اعمال خود خواهد بود و هم از اصلاح مردم خودداری نخواهد کرد. (جوادی آملی، ۱۳۸۸، ج ۷، ص ۳۲۳) چنانکه امام صادق (ع) فرمود: «تَعَرَّضُ الْأَعْمَالُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ & أَعْمَالُ الْعِبَادِ كُلِّ صَبَاحٍ أَبْرَارًا وَ فُجَارًا فَاحْذَرُوها وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: «اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ: همه اعمال بندگان هر صبح بر رسول خدا ﷺ عرضه می‌شود پس مراقب اعمال خود باشید و معنای گفتار خدای متعال نیز در آیه ۱۰۵ توبه، نیز همین است. (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۲۱۹) انسان هنگام احساس تنهایی، چون فکر می‌کند کسی او را در حال ارتکاب گناه نمی‌بیند، بی‌پرواست، ولی وقتی بداند در حقیقت تنها نیست، فرشتگان، انبیاء و اولیاء و از همه بالاتر پروردگار بر اعمال او آگاه هستند، خجالت می‌کشد و اگر انسان در مشهد، مرئی و منظر این همه ذوات نورانی باشد و احساس شرم نکند، معلوم می‌شود یا وجود آنها را باور نکرده و یا باور را جدی نگرفته است. (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ص ۲۶۷) هنگامی که محبت و مودت اهل بیت (ع) در قلب انسان وجود داشته باشد، حضور ایشان را حس نموده و به خاطر مودت قریبی پیوسته از سلوک و رفتار خویش مراقبت می‌کند. سیره رفتاری شهید سلیمانی بیانگر آن است که همواره حضور

۱. «وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا»

معصومان (ع) و خدای متعال را در نظر داشت. برای نمونه، پس از اینکه در جلسه‌ای از حضار می‌خواهد تا اقرار کنند، آیا در ذهن ایشان انسان خوبی هست یا نه، پس از حاصل شدن اطمینان از خوب بودنش در ذهن افراد حاضر می‌گوید: «من از خداوند سبحان طلب می‌کنم همان طوری که «أَلَمْ يَلْمُ بَأْنَ اللَّهِ يَرَى» و او می‌بیند و مکتوب می‌کند و در روزی «يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ» برملا می‌کند، این شهادت شما را بپذیرد. امیدوارم روزی در کنار جنازه من هم این شهادت را بدهید همراه با دیگران» (ر.ک: طهماسبی، ۱۳۹۹، ص ۱۶۶-۱۶۵)

- ترس از محرومیت و دوری از اهل بیت (ع) در قیامت و ناراحتی ایشان

پیروی که قلبش سرشار از مودت و عشق اهل بیت (ع) است، تصور لحظه‌ای دوری و ناراحتی معصومان (ع)، و دور شدن از رحمت ایشان برایش عذاب آور است، و ترس از این محرومیت است که او را از ارتکاب رذائل اخلاقی و گناهان باز خواهد داشت چرا که به خوبی دریافته انجام گناه سبب دوری و ناراحتی ایشان و انجام اعمال صالح و کارهای نیک و روی آوری به فضائل اخلاقی است که سبب مسرت و خوشحالی ایشان می‌گردد، و اگر بخواهد مورد لطف و عنایت ایشان قرار گیرد باید خود را از پلیدی‌ها پاک نماید تا شایستگی‌های لازم را بیابد. چنانکه امام صادق (ع)، ناراحتی حضرت رسول (ص) را هنگام عرضه اعمال بر ایشان و ملاحظه گناه در اعمال وصف می‌فرماید. (ر.ک: کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۲۱۹)

۲-۲-۲. نقش تمهیدی مودت در تعالی ارزش‌های معنوی و فضائل اخلاقی در مکتب شهید سلیمانی

مودت قربی، در وجود انسان، او را به سمت اتمام مکارم اخلاق سوق خواهد داد. محبّ اهل بیت (ع) پیوسته در تلاش است تا خود را محبوب ایشان بگرداند و موجب خرسندی ایشان و در پیامد آن رضایت پروردگار را بدست آورد. «مودت و عشق است که سبب تکامل نفس می‌گردد و استعدادهای باطنی انسان را شکوفا می‌سازد، از نظر قوای ادراکی الهام بخش و از نظر قوای احساسی، اراده و همت را تقویت می‌نماید.» (مطهری، بی‌تا، ج ۱۶، ص ۲۴۶)

۲-۲-۲.۱. در ارتباط انسان با خدا

یک: خشیت تنها از خدای متعال

انسانی که مودت به قربی در دل دارد، خدا و معصومان (ع) را بر خویش ناظر می‌یابد، لذا فقط نسبت به پروردگارش خشیت دارد. یکی از مصادیق شهید سلیمانی خشیت از خدای متعال است، خشیت در اصطلاح قرآنی به خوف آمیخته با تعظیم معنا شده (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۲۸۳) و از منظر علامه طباطبایی عبارت است از تأثر قلب، که یکی از رذایل اخلاقی و مذموم است، مگر در مورد خدای تعالی که خشیت از او از فضایل است. الگو پذیری از حضرت ابراهیم (ع) (ممتحنه: ۴) و از پیامبر اکرم (ص) (احزاب: ۲۱) است که باعث شده شهید سلیمانی تنها از پروردگار

۱. قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أَسْوَأَ حَسَنَةٍ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ

۲. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

خشیت داشته باشد و نسبت به متجاوزان و دشمنان اسلام هیچ ترس و خوفی در دل راه ندهد و دشمن را با عنوان «ترامپ قمارباز» خطاب کند و خویشان را آماده شهادت معرفی کند و وحشت را در دل دشمنان اسلام به داعشیان بیفکند، به عبارت دیگر خشیت از پروردگار، سب می‌شود، خدای متعال، هیبت او را در دل دشمنان بیاندازد، مانند خوفی که از هیبت شهید سلیمانی در دل داعشیان قرار گرفت و پیروزی قطعی‌شان را با شکست مواجه نمود. در این باره چنین نقل شده است:

داعش به دروازه‌های اربیل رسیده بود و بیم آن می‌رفت که شهر عنقریب اشغال شود. بارزانی می‌گوید من پس از حمله داعش با آمریکایی‌ها، ترک‌ها، انگلیس، فرانسه و حتی عربستان تماس گرفتم که همه مقامات این کشورها در جواب گفتند که فعلاً هیچ کمکی نمی‌توانند بکنند. بارزانی می‌گوید من فوراً با مقامات ایرانی تماس گرفتم و به آن‌ها صریحاً گفتم که شهر در حال سقوط است اگر نمی‌توانید کمکی کنید ما شهر را تخلیه می‌کنیم، لذا مقامات ایرانی شماره حاج قاسم سلیمانی را به من دادند، و او را نماینده تام‌الاختیار در مبارزه با داعش معرفی کردند، فوری با او تماس گرفتم، و اوضاع را دقیقاً شرح دادم، حاج قاسم به من گفت، من فردا بعد از نماز صبح اربیل هستم، فقط امشب شهر را نگه دار. به او گفتم فردا دیر است همین حالا بیایید. حاجی گفت: کاک مسعود فقط امشب شهر را نگه دار. بازرانی ادامه می‌دهد، صبح حاج قاسم در فرودگاه بود و با پنجاه تن از نیروهای مخصوصش آمده بود، سریع به محل درگیری رفته و در عرض چند ساعت ورق به نفع ما برگشت ... بازرانی می‌گوید ما بعدها یک فرمانده داعشی را اسیر کردیم و از او پرسیدیم چگونه شد شما که در حال فتح اربیل بودید، به یکباره عقب نشستید، این اسیر داعشی به ما گفت: نفوذی‌های ما در اربیل به ما خبر دادند قاسم سلیمانی در اربیل است، لذا روحیه افراد ما به هم ریخت و عقب نشستیم. (کاوه، ۱۳۹۸، ص ۴۵)

دو. اخلاص

این واژه در لغت، به «ویژه نمودن» معنا شده است؛ یعنی پاک کردن چیزی از هر آنچه که غیر آن باشد و با آن در آمیخته و مخلوط شده باشد. (ر.ک: مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۳، ص ۱۰۲) و در اصطلاح عرف، عمل خالص، عملی است که انسان فقط با قصد تقرب به پروردگار انجام می‌دهد و توقع تعریف و ستایش از کسی غیر از خدای متعال ندارد. (ر.ک: طریحی، ۱۳۷۵ ش، ج ۴، ص ۱۶۹) اخلاص و تکلیف‌گرایی شهید سلیمانی نیز به سبب مودت قربی در وجودش بود، او کسی بود که عمل خود را خالصانه فقط برای خوشحالی اهل بیت (ع) و رضایت پروردگار انجام می‌داد و خدای سبحان نیز حب او را در دل دیگران قرار داد: «مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ»، چراکه ایمان و عمل صالح بازتابی دارد به وسعت عالم هستی، و شعاع محبوبیت آن تمام آفرینش الهی را فرا می‌گیرد، و پروردگار چنین کسانی را دوست دارد، اینان نزد همه اهل آسمان محبوب‌اند و این محبت در قلوب انسانهای روی

زمین نیز متجلی می‌گردد: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۸، ج ۳، ص ۱۰۷) چنانکه سردار معروفی می‌گوید: «من به عنوان سرباز کوچک او می‌گویم که او دستور دین و ائمه را اجرا و بین خود و خدا را اصلاح کرد و خدا بین او و مردم را اصلاح کرد که حتی آنهایی که او را ندیده بودند هم در برابر عظمت او زانو زدند.» (شبستان، ۱۳۹۹/۱/۱) حتی یادداشت آخر سردار شهید نیز بیانگر اخلاص اوست: «الحمد لله رب العالمین. خداوندا مرا پاکیزه بپذیر. خداوندا عاشق دیدارتم همان دیداری که موسی را ناتوان از ایستادن و نفس کشیدن نمود. (کاوه، ۱۳۹۸، ص ۷۲). مقام معظم رهبری بارها و بارها ایشان را با وصف «اخلاص» معرفی فرمود و در عبارتی که هنگام نماز بر پیکر مطهر شهید سلیمانی اقامه فرمود نیز به اخلاص شهید سلیمانی اشاره نمودند: «اللَّهُمَّ أَنْكَ تَوَقَّيْتَهُمْ مُتَلَطِّحِينَ بِدِمَائِهِمْ فِي سَبِيلِ رِضَاكَ، مُسْتَشْهِدِينَ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ، مُخْلِصِينَ فِي ذَلِكَ لَوَجْهِكَ الْكَرِيمِ» (پروردگارا! تو آنان را در حالی قبض کردی که در راه خشنودی‌ات، به خون غلتیده بودند و در برابر یکدیگر به شهادت رسیدند. آنان انسانهایی بودند که در مسیر شهادت، خود را برای ذات بزرگواریت خالص گردانیده بودند.) (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۶)

۲-۲-۲. در ارتباط با معصومان (ع)

مودت فی القربی در ارتباط با معصومان (ع) به شرح ذیل نقش آفرین است:

یک. پیروی محض از اهل بیت (ع)

طبق معنای مودت، مودت اهل بیت (ع) موجب اطاعت از ایشان در گفتار و رفتار است که در پی آن سعادت دنیوی و اخروی قرار دارد. از ویژگی‌های تبعیت (پیروی) آن است که تابع را به متبوع ملحق می‌کند. (ر.ک: جوادی آملی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص ۴۱) و از آنجایی که تبعیت برخاسته از معرفت، محبت طرفینی را نیز در پی دارد، پیرو پیامبر ﷺ که محب آن حضرت است محبوب ایشان نیز خواهد بود (ر.ک: جوادی آملی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص ۴۴) به عبارتی دیگر محبت پیامبر ﷺ و محبت امیرالمؤمنین علی ﷺ و محبت هر انسان کاملی بزرگترین عامل اصلاح و تربیت نفس و تخلیق به خلق الهی و اتصاف به صفات کریمه آن‌هاست، (ر.ک: جوادی آملی، ۱۳۸۹، ص ۷۷) از این روست که صحابی بزرگوار پیامبر اکرم ﷺ، جناب جابر بن عبدالله انصاری در سن پیری و با وجود نابینایی عصازنان به محله‌ها می‌رفت و می‌گفت: «أَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى حُبِّ عَلِيٍّ...»^۱ که بیانگر اهمیت محبت و مودت نسبت به ائمه اطهار (ع) است. یکی از مصادیق پیروی محض از اهل بیت (ع) در سیره حاج قاسم عمل به این روایت امیرمؤمنان ﷺ بود که فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَطَّلَعَ عَلَى الْأَرْضِ فَاخْتَارَنَا وَ اخْتَارَ لَنَا شِيعَةً يَنْصُرُونَنَا وَيَفْرَحُونَ لِفَرَحِنَا وَيَحْزَنُونَ لِحُزْنِنَا وَيَبْدُلُونَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ فِينَا أَوْلِيَّكَ مِنَّا وَمَعَادَهُمْ إِلَيْنَا: خدا بر زمین نظاره کرد پس ما را برگزید و برای ما شیعه‌ای را برگزید که ما را یاری کند و برای شادی ما شاد می‌شود و برای اندوه ما غمناک می‌شود و مال و جان خود را در راه ما بذل

۱. «... حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُحْيَى الْعَطَّارُ ... عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ قَالَ رَأَيْتُ جَابِرًا مَتَوَكَّنًا عَلَى عَصَاهُ وَ هُوَ يَدُورُ فِي سِكَكِ الْأَنْصَارِ وَ مَجَالِسِهِمْ وَ هُوَ يَقُولُ عَلَى خَيْرِ الْبَشَرِ فَمَنْ أَبِي فَقَدْ كَفَّرَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى حُبِّ عَلِيٍّ فَمَنْ أَبِي فَاَنْظُرُوا فِي شَأْنِ أَمِّ لَبَّاهُ». (ابن بابویه، ۱۴۰۰: ص ۷۷)



می‌کند و آنان از مایند و بازگشتشان به سوی ماست» (شعیری، بی تا، ص ۱۷۹)، شهید حاج قاسم سلیمانی مصداق چنین شیعه‌ای و مکتب او پرورش دهنده چنین شیعیانی است. همسر شهید انصاری، شهید مدافع حرم، در وصف شهید سلیمانی می‌گوید: «سردار بیشتر مراسم دیدار با خانواده شهدا را در روزهای جشن برگزار می‌کرد تا دل بچه‌های شهدای مدافع حرم شاد شود. همه این را خوب می‌دانستند. اصلاً هر وقت مراسم ولادت بود بچه‌های ما دوست داشتند در کنار حاج قاسم باشند.» (سودابه رنجبر، ۱۴/۱۰/۱۳۹۸) همچنین هم‌رزم سردار سلیمانی در دوران دفاع مقدس می‌گوید: ایشان به امام حسین علیه السلام ارادت خاصی داشت و اگر ۱۰ هزار نفر در یک مجلس بودند و روضه امام حسین علیه السلام خوانده می‌شد ایشان از همه ۱۰ هزار نفر سوزناک‌تر و خالصانه‌تر گریه می‌کرد. (حسنی، ۲۵/۱۰/۱۳۹۸)

دو. اولویت بخشی عملی به اهل بیت (ع)

مودت نسبت به اهل بیت (ع) سبب باورداشت قلبی و عملی نسبت به آیه «النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ» (احزاب: ۳۳) است، به این معنا که فرد به دلیل مودت و علاقه‌ای که به معصومان (ع) دارد، تمام زندگی خویش را فدای ایشان می‌کند. «اولی بودن حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم به مؤمنان از خود مؤمنان» در آیه، به این معناست که مؤمن هر جا امر را بین حفظ منافع و دوستی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و حفظ منافع یا دوست داشتن خویش دائر دید، باید منافع پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را مقدم بدارد. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۶، ص ۲۷۶) شهید سلیمانی با درک عمیق خویش از این آیه،^۱ ولایت را بر همه زندگی‌اش برتری بخشید و اولویت اولیه زندگی خویش را پیروی از ولایت الله قرار داد که با پیروی از رسول الله و اوصیاء رسول و در عصر غیبت ولایت فقیه تجلی می‌یابد. او تمام هر آنچه داشت، برای ادای اجر رسالت سرمایه‌گذاری نمود و تجارتي که خدای سبحان در قرآن بدان رهنمون گشته (نور: ۳۷) را با تمام وجود عملی ساخت. علامه طباطبایی «اولی بودن حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم به مؤمنان از خود مؤمنان» را چنین معنا می‌کند که مؤمن هر جا امر را بین حفظ منافع و دوست داشتن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و حفظ منافع یا دوست داشتن خودش، دائر دید، باید منافع پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را مقدم بدارد. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۶، ص ۲۷۶) شهید حاج قاسم سلیمانی با شهادت طلبی خویش در طول سال‌های متممادی با شرکت در هشت سال دفاع مقدس و ۴۰ سال خدمت بی‌شائبه و جهاد فی سبیل الله، اولویت «نبی» صلی الله علیه و آله و سلم بر جان و مال و زندگی‌اش را به تصویر کشید. این شهید عزیز پیوسته از محبوب خویش خواستار شهادت بود. کلمات و راز و نیازهای شهید با پروردگار در حاشیه «اروند رود»، طی سفر به مناطق عملیاتی همراه رزمندگان لشکر ۴۱ ثارالله گواهی بر این مدعاست: «خدایا! به آن تپش قلب‌ها قسمت می‌دهیم! خدایا! به آن ردّ پاها قسمت می‌دهیم! خدایا! به آن نمازهایی که کنار این نهرها خوانده شد! خدایا! ... جز شهادت برای ما نخواه...» (ر.ک: اکبری مزدآبادی، ۱۳۹۶، ص ۱۵۷)

۱. «النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ» (احزاب: ۳۳).

سه. توسل به اهل بیت (ع) و شوق پیوند به ایشان

بنابر آیه‌ی ۳۵ سوره مائده^۱ از جمله مصادیق مودت نسبت به ائمه معصومان (ع)، توسل به ایشان است، یکی از سه دستور در این آیه که عمل به آن انسان را در مسیر فلاح و رستگاری قرار می‌دهد، انتخاب وسیله است. (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۴، ص ۳۶۳) بنابر معنای لغوی «وسیله»، این واژه دارای معنای بسیار وسیعی است و شامل هر کار و هر چیزی که انسان را به تقرب پروردگار برساند می‌شود؛ از منظر علامه طباطبایی، وسیله، نوعی توسل است که در رابطه با پروردگار، توسلی معنوی و پیدا کردن رابطه‌ای است که بین بنده و پروردگارش اتصال برقرار کند، و چون تنها رابطه‌ی بین بنده و خدایش ذلت عبودیت است، پس وسیله عبارت است از اینکه انسان حقیقت عبودیت را در خود پرورش دهد. (ر.ک: طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۵، ص ۳۲۸) مصداق اتم «وسیله» در روایات، اهل بیت عصمت و طهارت‌اند.^۲ (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۵۸) لذا شفاعت پیامبران و امامان و بندگان صالح خدا و پیروی از پیامبر و امام و گام نهادن در جای گام آن‌ها مصادیقی از معنای توسل است؛ زیرا همه اینها موجب نزدیکی به ساحت مقدس پروردگار می‌گردد، حتی سوگند دادن خدا به مقام پیامبران و امامان و صالحان که بیانگر علاقه نسبت به ایشان و اهمیت دادن به مقام و مکتب آنان است نیز جزء مفهوم وسیله است. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۳۶۵)

با نگرستن به مکتب شهید سلیمانی و پیروان او می‌توان دریافت که این مکتب همواره با توسل به ائمه اطهار (ع) به پیروزی دست یافته و شهید قاسم سلیمانی در سخنرانی‌های خویش بارها این مسئله را مطرح نموده و پیروزی رزمندگان در عملیات‌های بسیار سخت و طاقت‌فرسا را فقط مدیون ارتباط وثیق خویش و رزمندگان و پیروانش با حضرات معصومان (ع) می‌داند. شهید سلیمانی در یکی از سخنرانی‌های خود میان خانواده‌های شهدای دفاع مقدس، درباره عنایات حضرت زهرا علیها السلام و نیز توسل و توجه رزمندگان اسلام در شرایط سخت دفاع مقدس بیشتر توضیح می‌دهد:

جمله‌ای که می‌خواهم خدمت شما (مادران و پدران شهید) در محضر شهدا عرض کنم این است: ما هر وقت در سختی‌های جنگ فشارها بر ما حادث می‌شد و بسیار مضطر می‌شدیم و هیچ کاری از ما بر نمی‌آمد پناهگاهی جز حضرت زهرا علیها السلام نداشتیم و پناهگاهمان زهرا علیها السلام بود در شب والفجر ۸، وقتی چشمان به آبهای پر طوفان و خشمگین و ترسناک ارونند افتاد و لرزیدیم و ترسیدیم، آنجا هیچ نامی آشناتر از نام زهرا نداشتیم او را در کنار الوند رود صدا زدیم و در تلاؤ اشکهای غریبانه و مظلومانه بسیجی‌ها او را صدا زدیم و سیمای سفید او را جست و جو کردیم و الوند را با زهرا به کنترل درآوردیم و عبور کردیم و در کربلای چهار وقتی دشمن آتش مسلسلها و خمپاره‌ها و توپهای نیروهای خود را در ساحل باز کرد و جویهای کوچکی از خون به سوی الوند سرازیر شد، آن وقت هم نامی جز نام زهرا بر زبان جاری نمی‌شد، وقتی هم عراقی‌ها کنار الوند ایستاده بودند و بچه‌ها را با تیر

۱. «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»

۲. «الْأئِمَّةُ مِنْ وَوَلِدِ الْحُسَيْنِ عليهم السلام مَنْ أَطَاعَهُمْ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَ مَنْ عَصَاهُمْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ هُمُ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَ هُمُ الْوَسِيلَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

می‌زدند، آن وقت هم سلاح کارگر ما زهرا علیها السلام بود ...» (ر.ک: اکبری مزدآبادی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص

(۱۵۷)

شهید حاج قاسم به عنوان فرمانده لشکر در بیشتر عملیات‌ها به نقطه رهایی گردان‌ها آمده و هنگام خداحافظی با هر یک از رزمندگان گردان، به ایشان توصیه می‌نمود: «توسل به حضرت زهرا علیها السلام و صلوات فراموش نشود» (اکبری مزدآبادی، ۱۳۹۸، ج ۲، ص ۵۱)

چهار. خدمتگزاری به اهل بیت (ع) از طریق خدمت به شیعیان و محبان ایشان

یکی از مصادیق مودت نسبت به اهل بیت (ع) خدمت به شیعیان و محبان اهل بیت (ع) است، چنانکه امام صادق علیه السلام یکی از موارد عاقبت به خیری را تکریم محبان و شیعیانشان دانسته‌اند.^۱ (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۴) بزرگداشت یاد و نام ائمه (ع) توسط حاج قاسم و مکتب او، خدمت به اهل بیت (ع) با حفاظت از عتبات عالیات و پاسبانی از حرم حضرت زینب علیها السلام و راه اندازی ستاد بازسازی عتبات عالیات و ایجاد برقراری امنیت برای زائران مصداقی از محبت و مودت حاج قاسم به اهل بیت عصمت و طهارت است. طبق گفته حسن پلارک شهید سلیمانی پس از سقوط صدام در کشور عراق، با طرح‌های خویش به بازسازی و وسعت بخشی حرم امیر مؤمنان علیه السلام، در نجف، و حرم امام حسین علیه السلام، در کربلا و ایجاد امنیت برای زائران حضرات معصومان (ع) نمود. (شمس، ۹۸/۱۰/۲۴) همچنین یوسف افضلی در مصاحبه‌ای در پاسخ به چگونگی تشکیل ستاد بازسازی عتبات می‌گوید: «زمانی که مسؤلیت بازسازی عراق را به حاج قاسم دادند، پس از تشریف به نجف اشرف تصمیم می‌گیرد که حرم امیرالمؤمنین علیه السلام را زیارت کند. تعریف می‌کرد که وقتی سمت حرم می‌رود، در حرم بسته بود و با پیگیری خدام در را باز کردند و وارد حرم می‌شود. با مشاهده گرد و غبار روی ضریح دلش می‌شکند و با دیدن این غربت تصمیم به راه‌اندازی ستاد بازسازی عتبات می‌گیرد، ستاد تشکیل می‌شود و هم اکنون با کمک‌های مردمی ۱۵۰ پروژه بازسازی و مرمت انجام شده است؛ به طوری که احداث صحن حضرت زهرا علیها السلام، با متراژ ۲۲۰ هزار متر مربع و صحن حضرت زینب علیها السلام با متراژ ۱۳۵ هزار مترمربع، توسعه حرم کاظمین و این اواخر توسعه حرم سامرا از جمله طرح‌های ستاد بازسازی عتبات در عراق به شمار می‌رود.» (صحرائورد، ۹۸/۱۱/۶)

پنج. احترام ویژه و برگزاری و شرکت در مجالس ذکر اهل بیت (ع)

یکی از موارد مودت قریبی و پرداخت اجر رسالت شرکت در مجالس ذکر و احیای نام اهل بیت (ع) است، امام صادق علیه السلام درباره اهمیت تشکیل محافل ذکر اهل بیت (ع) خطاب به داود بن سرحان می‌فرماید: «يَا دَاوُدُ، اَبْلَغُ مَوَالِيَّ عَنِّي السَّلَامَ، وَ اَنْتَى اَقُولُ: رَحِمَ اللّٰهُ عَبْدًا اجْتَمَعَ مَعَ آخَرَ فِتْنًا كَرًا اَمْرًا، فَاِنَّ تَالِثَهُمَا مَلَكٌ يَسْتَعْفِرُ لَهُمَا، وَ مَا اجْتَمَعَ اثْنَانِ عَلٰى ذِكْرِنَا اِلَّا بَاهَى اللّٰهُ (تَعَالَى) بِهِمَا الْمَلَائِكَةَ، فَاِذَا اجْتَمَعْتُمْ فَاسْتَعْلُوا بِالذِّكْرِ، فَاِنَّ فِي اجْتِمَاعِكُمْ وَ مَذَاكِرَتِكُمْ اِحْيَاؤَنَا، وَ خَيْرُ النَّاسِ مِنْ بَعْدِنَا مَنْ ذَاكَرَ بِاَمْرِنَا وَ دَعَا اِلَى ذِكْرِنَا: اَي دَاوُدُ! بَه وِلَايَتِ مَدَارَانِ مَا، اَز مَا سَلَامِ بَرَسَانَ وَ بَه ايشان از طرف من

۱. «إِنْ أَرَدْتَ أَنْ يُخْتَمَ بِخَيْرٍ عَمَلُكَ حَتَّى تُقْبَضَ ... وَأَحْرَمُ كُلِّ مَنْ وَجَدْتَهُ يَذْكُرُ مِنَّا أَوْ يَسْتَحِلُّ مَوَدَّتَنَا ثُمَّ لَيْسَ عَلَيْكَ صَادِقًا كَانَ أَوْ كَاذِبًا إِنَّمَا لَكَ نَيْتَكَ وَ عَلَيْهِ كَذِبُهُ»



بگو: خدا رحمت کند بنده‌ای را که، با دیگری گرد هم آید و امر ما را یادآوری نماید، پس سومین نفر آنان، فرشته‌ای است که برای ایشان، تا آنکه متفرق شوند طلب مغفرت نماید تا وقتی که باز جمع شوند و مشغول ذکر احیای امر ما شوند و بهترین مردمان بعد از ما کسانی هستند که امر ما را بیان کنند و دیگران را به یاد ما فرا بخوانند.» (طوسی، ۱۴۱۴، ج ۱۶، ص ۲۲۴) که امام صادق علیه السلام در این روایت، به اهمیت تشکیل محافل اشاره دارند و تعداد آن را با دو نفر هم امکان پذیر می‌دانند به طوری که نفر سوم ملانکه خواهد بود.

شهید سلیمانی برای برگزاری جلسات روضه حضرت زهرا علیها السلام اهمیت فراوانی قائل بود، طبق گفته سردار حسنی، شهید سلیمانی از مال دنیا فقط یک خانه داشت که آن را نیز وقف روضه خوانی حضرت زهرا علیها السلام کرده بود. (حسنی، ۱۳۹۸/۱۰/۲۵) طبق خاطره‌ای از وصی سردار، هنگامی که شهید برای زیارت به حرم حضرت معصومه علیها السلام رفت، قلباً از اینکه مردم از سوی ضریح به سمت ایشان می‌آمدند، ناراحت می‌شد و می‌گفت: سختم است به زیارت بیایم چون مردم از ضریح فاصله گرفته و به سمت من می‌آیند. (خبرگزاری اهل بیت ابناء، ۱۳۹۸/۱۱/۲۳)، افزون بر این شهید سلیمانی در وصیت خویش پروردگار را شاکر است که توفیق اشک ریختن بر اهل بیت (ع) داشته است: «خداوند! ای قادر عزیز وای رحمان رزاق، پیشانی شکر شرم بر آستانت می‌سایم که مرا در مسیر فاطمه اطهر و فرزندان در مذهب تشییع عطر حقیقی اسلام قرار دادی و مرا از اشک بر فرزندان علی بن ابی طالب و فاطمه اطهر بهره‌مند نمودی؛ چه نعمت عظمایی که بالاترین و ارزشمندترین نعمت‌های است؛ نعمتی که در آن نور است، معنویت، بی‌قراری که در درون خود بالاترین قرارها را دارد، غمی که آرامش و معنویت دارد.» (تابناک، ۱۳۹۸/۱۱/۲۴)

۲-۲-۳. در ارتباط با مردم

مهم‌ترین نقش آفرینی مودت اهل بیت (ع) در بهینه‌سازی ارتباط با مردم عبارتند از:

یک. خدمت‌رسانی به مردم

یکی از فضائل اخلاقی که انسان با ادای اجر رسالت (مودت نسبت به قریبی) به آن آراسته می‌گردد، خدمت به خلق پروردگار است. براساس قرآن و روایات اهل بیت (ع)، گره‌گشایی از کار مؤمن و دستگیری از مردم، دارای اهمیت فراوانی است، تا جایی که طبق روایات، گره‌گشایی از کار مؤمن، ده برابر طواف فضیلت دارد.^۱ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۹۴) آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...» (حجرات: ۱۰) بیانگر تشریح قانونی در بین مسلمانان است، نسبتی که قبل از اسلام برقرار نبود؛ نسبت برادری که دارای آثار شرعی و حقوق قانونی است. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۸، ص ۳۱۵) این آیه به صورت یک شعار بسیار گیرا، عمیق و مؤثر و پرمعنا و یکی از شعارهای اساسی در دین اسلام است؛ دیگران هنگام ابراز علاقه به هم، از یکدیگر با عنوان «رفیق» یاد می‌کنند ولی اسلام پیوند عاطفی و دوستی میان مسلمانان را که بر اساس مساوات و برابری است به اوج رسانیده و از مسلمانان با عنوان «برادر» یکدیگر یاد می‌کند؛ بر اساس اصل «اخوت» در میان مسلمانان، هر مسلمانی از هر قوم و قبیله‌ای دارای هر رنگ و زبانی با یکدیگر احساس عمیق برادری

۱. ابان ابن تغلب از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند: «فَضَاءُ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّىٰ عَدَّ عَشْرًا»



دارند؛ هر چند محل زندگی شان متفاوت باشد؛ لذا بنا بر این اصل، نه تنها در لفظ و در شعار بلکه در عمل و تعهدهای متقابل نیز همه خواهر و برادرند. (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۲، ص ۱۷۲) شهید سلیمانی به این آیه جامه عمل پوشانید، پیروزی‌های جبهه مقاومت در منطقه مدیون جان نثاری‌ها و تدابیر شهید سلیمانی است، کمک‌های بی‌دریغ حاج قاسم سلیمانی که جبهه‌های مقاومت را رها نمود و در حادثه سیل فروردین ماه ۱۳۹۸ استان خوزستان حضور یافت، نمونه‌ای از خدمت‌رسانی او به مردم است، مردمی که ناامید از مسئولان دولتی شهید حاج قاسم را نقطه امیدی در تاریکی می‌دیدند که با حضور گرم و ساده و بدون تکلفش در میان مردم و حرف زدن با آنها به زبان عربی، سختی‌های دوران سیل را برایشان به حلاوت تبدیل کرد. شهید سلیمانی در طول مدتی که در جریان سیل در کنار مردم سیل‌زده استان قرار گرفت خاضعانه و خالصانه به مردم کمک کرده و در درد و رنج آنها مشارکت کرد تا روحیه آنها را در برابر سختی‌ها مضاعف کند. (مهر، ۱۳۹۸/۱۰/۱۵) حاج قاسم دغدغه خدمت داشت، نماینده رهبری در سپاه قدس تعریف می‌کند: «جلسه‌ای داشتیم که تا ساعت ۷ عصر به طول انجامید و قرار شد ادامه جلسه ۶ صبح فردای همان روز انجام شود. متوجه شدیم بعد از جلسه حاج قاسم حرکت کرده و به اصفهان رفته و به یکی از نیروهای سپاه قدس که جانباز در اصفهان بوده سر زده و دوباره به تهران برگشته، ساعت ۶ صبح هم در جلسه حاضر شده است، در مجموع شاید دو سه ساعت بیشتر نمی‌خوابید. (تسنیم، ۱۳۹۸/۱۱/۶) همواره به فکر فقرا و محرومان بود، یکی از زیباترین مصادیق کمک به فقرا، جوانان عشایری است که با کمک شهید سلیمانی به جای روآوری به اشرار، به پیشنهاد او لباس سربازی پوشیدند و در منطقه خود مشغول خدمت با حقوق شدند، و در نهایت با پیگیری‌های حاج قاسم جذب نیروی انتظامی گشتند. (ر.ک: طهماسبی، ۱۳۹۹، ص ۲۷)

دو. عمل به وعده‌ها

انسان با مودت قریبی، به فضیلت اخلاقی صدق فائز می‌گردد، واژه «صدق» به معنای «راستی» و مخالف واژه‌ی «کذب: دروغ» است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۵، ص ۵۶؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۰، ص ۱۹۳) و اصل آن در گفتار خبری، استعمال می‌شود، به این معنا که اگر خبر فرد با واقع مطابقت داشته باشد، فرد صادق و راستگوست؛ البته بالعرض در دیگر انواع کلام، مثل استفهام و امر و دعا هم جریان دارد و صداقت تام صداقتی است که گفتار فرد، هم با اعتقاد درونی فرد منطبق باشد هم با واقعیت خارجی. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۴۷۸) بنابر داده‌های قرآنی (مائده: ۱۱۹، ۱۲۰)، صدق انسان صادق، در دنیا، سبب رضایت خدای متعال و دستیابی به رستگاری عظیم در آخرت است، و مراد از این صدق، هم تصدیق قول اوست و هم فعل او. لذا صادقانی در آخرت از صدق خود بهره می‌برند که هم در قول صادق باشند و هم در فعل، البته صداقت در قول، خود مستلزم صداقت در فعل یعنی صراحت و پاکی از نفاق هم هست و صداقت در قول خواه ناخواه کار انسان را به صلاح و سداد می‌کشاند. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۶، ص ۲۵۱) بنابر داده‌های روایی نیز صداقت در کلام، سبب بزرگی مقام و منزلت فرد است.^۱ (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۲۱۹) و اهمیت آن زمانی مشخص

۱. «عَلَيْكَ بِالصِّدْقِ فَمَنْ صَدَقَ فِي أَقْوَالِهِ جَلَّ قَدْرُهُ»



می‌شود که امام صادق (ع) برای شناخت و امتحان دیگران، شاخصه‌ی راستگویی و امانتداری را توصیه می‌کنند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۰۴). یکی از مصادیق صدق در رفتار، عمل به وعده و وفاست: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» (مائده: ۱) شهید سلیمانی با مودت فی القربی، به این فضیلت اخلاقی آراسته شد، تا جایی که نه تنها از منظر دوستان و هم‌زمان، بلکه دشمنان نیز به صدق در گفتار و رفتار ایشان ایمان داشتند، شکست داعش در اربیل، یکی از مصادیق آن است، (کاوه، ۱۳۹۸، ص ۴۵). و مهم‌ترین مصداق این مدعا زمانی است که شهید سلیمانی در سخنرانی خویش در لنگرود سی‌ام شهریور ۱۳۹۶ وعده نابودی داعش را می‌دهد و اعلام می‌کند: «ما انتقام خواهیم گرفت و ما باید به وعده خودمان صادق باشیم؛ آن انتقام کمتر از ۳ ماه دیگر، اعلام پایان داعش و حکومتش در این کره خاکی خواهد بود. ما ضربات خودمان را قاطعانه و بدون وقفه ادامه خواهیم داد برای اینکه ۳ ماه را به ۲ ماه تبدیل کنیم تا این شجره خبیثه و این غده سرطانی خطرناک ساخته شده به دست آمریکا و اسرائیل را ریشه کن کنیم و جشن آن را در ایران و در بین همه منطقه اعلام خواهیم کرد.» پس از این سخنان بود که درگیری‌های محور مقاومت در عراق و سوریه با داعش شدت گرفت و شهرهای باقی مانده یکی پس از دیگری آزاد شدند تا اینکه سرانجام ارتش و نیروهای مردمی عراق با شکست داعش در شهرستان راهو - استان الانبار، رسماً پایان داعش را در این کشور اعلام کردند و هم‌اکنون عملاً داعش در عراق، هیچ جغرافیایی را در اختیار ندارد. (حسین دلیریان، ۱۳۹۶/۸/۲۹)، یکی دیگر از نمونه‌هایی که می‌توان نام برد، وعده پیدا شدن پیکر مطهر شهید انصاری مدافع حرم به فرزندانش بود، طبق گفته همسر این شهید: «از آخرین درخواست بچه‌هایم هنوز ۳ ماه نگذشته بود که در اسفندماه سال گذشته استخوان جمجمه همسر «شهید سعید انصاری» به خاک وطن بازگشت و زینب و حسینم آرام گرفتند.» (رنجبر: ۱۳۹۸/۱۰/۱۴)

سه. تواضع در ارتباط با مردم

اهتمام به مودت فی القربی، انسان را هم‌رنگ با اهل بیت (ع) می‌سازد. یکی از خصلت‌های زیبای معصومان (ع) تواضع^۱ و «خفض جناح» (اسراء، ۲۴) ایشان در ارتباط با مردم بوده است. (ر.ک: طبرسی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۴۶۰). در اخلاق اسلامی، تواضع، مقابل کبر قرار دارد، (خمینی، ۱۳۷۷، ص ۳۳۳). امیر مؤمنان می‌فرماید: «صَادُوا الْكِبْرَ بِالْتَوَاضِعِ» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۲۴۹) برپایه برخی روایات تواضع، شرط قبولی عبادات است.^۲ (مصباح الشریعة، ص ۷۳) برآیند آیاتی نظیر «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا» (نساء: ۳۶)، نشان می‌دهد، سرچشمه اصلی شرک و پایمال کردن حقوق مردم غالباً خودخواهی و تکبر است و ادای حقوق بردگان و یتیمان و مستمندان و مانند آنها نیاز به روح تواضع و فروتنی دارد.» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۸، ج ۳، ص ۳۸۵). مودت نسبت به اهل بیت (ع) در سیره رفتاری شهید قاسم سلیمانی فضیلت اخلاقی تواضع را نهادینه ساخت. قلب شهید سلیمانی مملو از حب پروردگار و مودت اهل بیت (ع) بود، و این حب و مودت، سبب تواضع و فروتنی حاج قاسم نزد خلق خدا و دوری او از دو وصف اختیال و

۱. واژه «تواضع» از ریشه «و ض ع»، به معنای فرو نهادن و قرار دادن چیزی در جایی است (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۱۳، ص ۱۳۱) و ضد آن «رفع» و

بلندی» است. (ابن منظور، ج ۸، ۱۴۱۴، ص ۳۹۶).

۲. «... أَصْلُ التَّوَاضِعِ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ وَ هَيْبَتِهِ وَ عَظَمَتِهِ وَ لَيْسَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِبَادَةٌ يَرْضَاهَا وَ يَقْبَلُهَا إِلَّا وَ بَابِهَا التَّوَاضِعُ ...»

فخر فروشی گشت. شهید سلیمانی یاور محرومان و ستم‌دیدگان بود و برای کودکان شهدای مدافع حرم، جای خالی پدر را پر می‌کرد. (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۸/۱۱/۵). مشاور آستان قدس رضوی در امور حرم مطهر و خدمات زائران حضور بدون تشریفات حاج قاسم به حرم را برآمده از خضوع و فروتنی ایشان، دانسته و بیان می‌کند: «با اینکه مسئولان برای خود گروه محافظتی دارند و با همین گروه خود وارد حرم مطهر می‌شوند و مشکلاتی هم به وجود می‌آورند ولی تیم محافظتی سردار سلیمانی به خواسته خود ایشان، با فاصله‌ای بسیار دور حرکت می‌کردند تا حضورشان سبب توجه دیگر زائران و ایجاد مزاحمت نشود.» (مومنیان، ۹۹/۱۰/۱۱) وجود فضیلت اخلاقی تواضع، سبب محبوبیت فرد، میان مردم می‌گردد.^۱ (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۲۴۹) از این رو شهید سلیمانی محبوب دل‌ها شد. طبق گفته حمید شفیعی فرمانده گردان ۴۰۸، رابطه شهید سلیمانی و فرماندهان و نیروهای تحت امرش، (در زمان جنگ در هشت سال دفاع مقدس) رابطه فرمانده و فرمانبر نبود، بیشتر به رابطه مرید و مرادی شباهت داشت. رزمندگان لشکر ۴۱ ثارالله نسبت به او عشق و ارادت ویژه‌ای داشتند و دستوره‌های وی را با جان و دل اجرا می‌کردند، برخورد حاج قاسم با رده‌های پایین لشکر هم دوستانه و متواضعانه بود، حتی پس از پایان جنگ هشت ساله دفاع مقدس نیز این رابطه مرید و مرادی ادامه یافت. (اکبری مزدآبادی، ۱۳۹۸، ص ۱۶۶-۱۶۵) شاید از این روست که رئیس دفتر سردار شهید، می‌گوید: «در ۲۱ سال فعالیت در کنار حاج قاسم هیچ گاه برگه توییحی برای هیچ فردی امضا نکرد در حالی که توییح در گستره فعالیت نظامی یک امر عادی بوده و حتی یک بار هم برگ اخراج کسی را امضا نکرد.» (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۸/۱۱/۵). خروش سیلی از مردم برای مراسم تدفین این شهید نیز حاکی از محبوبیت او در دل مردم است. در آخر نیز با وجود درجه سرلشکری با عنوان «سرباز قاسم سلیمانی» روی قبر خویش اوج تواضع و فروتنی خویش را به تصویر کشید.

۱. «أَمْرَةُ التَّوَّاضِعِ الْمَجْبُةِ»

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر پایه آموزه‌های وحیانی می‌توان دانست آنچه که باورها و منش شهید سلیمانی را به عنوان مکتب و مدرسه درس آموز تثبیت نمود، اهتمام ایشان به ادای اجر رسالت پیامبر یعنی "مودت فی القربی" بود. حاج قاسم به خوبی این مهم را درک نمود که مودت اهل بیت در تعالی اخلاق و معنویت توحید محور، کارآمد است و در طرح کلی حرکت انبیاء که به تمدن نوین اسلامی و برپایی دولت کریمه امام زمان ع منجر خواهد شد، نقش تعیین کننده‌ای دارد. از این رو در مکتب او، به دلیل باور عمیق و ایمان وثیق، اولویت بخشی به اهل بیت نهادینه شده و بروز و نمود آن در عرصه رفتار، توأم با جانفشانی و فدا کردن همه هستی در راه حفظ آرمان‌های اسلام ناب محمدی بوده است. مکتب شهید سلیمانی را می‌توان ثمره‌ای درخشان از مکتب امام خمینی ره دانست که مبتنی بر آموزه‌های عقلانی و وحیانی است. "مودت فی القربی" در یک نگاه دارای دو نقش محوری در تعالی اخلاق و معنویت توحید محور است: ۱. نقش بازدارندگی در راستای پاکسازی نفس. ۲. نقش تمهیدی. انسانی که مودت به اهل بیت (ع) در سرشت اوست، از حریم معصومان شرم دارد و حریم حامی الهی را رعایت می‌نماید. همچنین از محرومیت و دوری از اهل بیت (ع) در قیامت بیمناک است. از دیگر سو مودت فی القربی در سه محور ارتباط انسان با خدا، اهل بیت (ع) و مردم نقش تمهیدی دارد. در پرتو مودت اهل بیت (ع) خشیت حقیقی از خدا و اخلاق معنا می‌پذیرد و با پیروی محض و اولویت بخشی عملی نسبت به اهل بیت (ع) و نیز توسل و خدمتگزاری به ایشان، معنویت تعالی می‌یابد. در پرتو چنین مودتی بود که شهید سلیمانی با رابطه‌ای متواضعانه و صادقانه به جامعه انسانی خدمت رسانی کرد.

منابع

- قرآن کریم
- کتاب‌ها:
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۸ ق). **عیون أخبار الرضا ع**، تهران: نشر جهان.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۰۰ ق). **الأمالی**، بیروت: نشر اعلمی، ج ۵.
- ابن درید، محمد بن حسن. (۱۹۸۸ م). **جمهره اللغة**، بیروت: دار العلم للملایین.
- ابن سیده، علی بن اسماعیل (۱۴۲۱ ق). **المحکم و المحيط الأعظم**، بیروت: دار الکتب العلمیة.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴ ق). **تحف العقول عن آل الرسول**، قم: جامعه مدرسین، ج ۲.
- ابن مشهدی، محمد بن جعفر. (۱۴۱۹ ق). **المزار الكبير**، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ ق). **لسان العرب**، بیروت: دار صادر.
- اکبری مزدآبادی، علی. (۱۳۹۶ ش). **حاج قاسم ۲، خاطراتی از شهید حاج قاسم سلیمانی**، تهران: یازها ع.
- اکبری مزدآبادی، علی. (۱۳۹۸ ش). **حاج قاسم، جستاری در خاطرات حاج قاسم سلیمانی**، تهران: یازها ع.
- اکبری مزدآبادی، علی. (۱۳۹۸ ش). **ذوالفقار، برش‌هایی از خاطرات شفاهی حاج قاسم سلیمانی**، تهران: یازها ع.

- آلوسی، سید محمود. (۱۴۱۵ ق). روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، بیروت: دارالکتب العلمیه.
- آملی، سید حیدر. (۱۴۲۲ ق). تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم، تهران: وزارت ارشاد اسلامی، ج ۳.
- بابائی طلایه، محمدباقر. (۱۳۹۹ ش). بیانید این گونه باشیم (مبانی و اصول مکتب شهید سلیمانی)، تهران: دانشگاه جامع امام حسین.
- بحرانی، سیده اشیم. (۱۴۱۶ ق). البرهان فی تفسیر القرآن، قم: بنیاد بعثت.
- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد. (۱۳۶۶ ش). تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، قم: دفتر تبلیغات.
- ثعلبی، ابواسحاق احمد بن ابراهیم. (۱۴۲۲ ق). الکشف و البیان عن تفسیر القرآن، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۴ ش). فطرت در قرآن، قم: اسراء، ج ۳.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۷ ش). مبادی اخلاق در قرآن، قم: اسراء، ج ۶.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۸ ش). تفسیر تسنیم، ج ۷، قم: اسراء، ج ۴.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۹ ش). امام مهدی ^ع موجود موعود، قم: اسراء، ج ۶.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۹ ش). تفسیر تسنیم، ج ۱۴، قم: اسراء، ج ۲.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۹ ش). تفسیر تسنیم، ج ۸، قم: اسراء، ج ۸.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۴ ش). تفسیر موضوعی (سیره پیامبران در قرآن)، قم: اسراء.
- حسکانی، عبدالله بن عبدالله. (۱۴۱۱ ق). شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، تهران: وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامی، مجمع إحياء الثقافة الإسلامیة.
- حقی بروسوی، اسماعیل. (بی تا). تفسیر روح البیان، بیروت: دارالفکر.
- خمینی، روح الله. (۱۳۷۸ ش). شرح حدیث جنود عقل و جهل، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ♦
- دهخدا. (۱۳۷۷ ش). لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران با همکاری انتشارات روزنه، ج ۲.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ ق). المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دارالعلم دارالشامیه.
- رشیدالدین میبیدی، احمد بن ابی سعد. (۱۳۷۱ ش). کشف الأسرار و عدة الأبرار، تهران: امیرکبیر، ج ۵.
- زمخشری، محمود. (۱۴۰۷ ق). الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، بیروت: دارالکتب العلمیه، ج ۳.
- سانکهن، مجید. (۱۳۹۸ ش). حاج قاسم سلام، تهران: روایت فتح.
- سیوطی، جلال الدین. (۱۴۰۴ ق). الدر المنثور فی تفسیر المأثور، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- شریف رضی، محمد بن حسین. (۱۴۱۴ ق). النهج البلاغه (صبحی صالح)، قم: هجرت.
- شعیری، محمد بن محمد. (بی تا). جامع الأخبار، نجف: مطبعة حیدریة.
- صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم. (۱۳۶۶ ش). تفسیر القرآن العظیم، قم: نشر بیدار، ج ۲.
- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۴۱۷ ق). المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ج ۵.
- طبرسی، علی بن حسن. (۱۳۸۵ ق). مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، نجف: المکتبة الحیدریة، ج ۲.
- طبرسی، احمد بن علی. (۱۴۰۳ ق). الإحتجاج علی أهل اللجاج، مشهد: نشر مرتضی.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲ ش). مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصر خسرو.
- طبری آملی، عماد الدین ابی جعفر محمد بن ابی القاسم. (۱۳۸۳ ق). بشارة المصطفی لشیعة المرتضی، نجف: مکتبة الحیدریة، ج ۲.
- طبری، ابوجعفر محمد بن جریر. (۱۴۱۲ ق). جامع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: دارالمعرفه.

- طریحی، فخرالدین. (۱۳۷۵ ش). **مجمع البحرين**، تهران: کتابفروشی مرتضوی، ج ۳.
- طهماسبی، عالمه و همکاران (۱۳۹۹ ش). **سلیمانی عزیز**، قم: حماسه یاران.
- طوسی، محمد بن الحسن. (۱۴۱۴ ق). **الأمالی**، قم: دار الثقافة.
- طوسی، محمد بن حسن. (بی تا). **التبیین فی تفسیر القرآن**، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- طبیب، سید عبدالحسین. (۱۳۷۸ ش). **أطیب البیان فی تفسیر القرآن**، تهران: اسلام.
- عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه. (۱۴۱۵ ق). **تفسیر نور الثقلین**، قم: اسماعیلیان، ج ۴.
- عسکری، حسن بن عبدالله. (۱۴۰۰ ق). **الفروق فی اللغة**، بیروت: دار الآفاق الجدیدة.
- عباشی، محمد بن مسعود. (۱۳۸۰ ش). **تفسیر عباشی**، تهران: مطبعة العلمیة.
- فخرالدین رازی، ابو عبدالله محمد بن عمر. (۱۴۲۰ ق). **مفاتیح الغیب**، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ج ۳.
- فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۰۹ ق). **العین**، قم: نشر هجرت، ج ۲.
- فیروز آبادی، محمد بن یعقوب. (۱۴۱۵ ق). **القاموس المحیط**، بیروت: دار الکتب العلمیة.
- قمی، علی بن ابراهیم. (۱۴۰۴ ق). **تفسیر القمی**، قم: دارالکتاب، ج ۳.
- کوفی، فرات بن ابراهیم. (۱۴۱۰ ق). **تفسیر فرات کوفی**، تهران: مؤسسه الطبع و النشر فی وزارة الإرشاد الإسلامی.
- کاوه، ناصر. (۱۳۹۸ ش). **من قاسم سلیمانی هستم سرباز ولایت**، تهران: نوآوران سینا.
- کریمی، عبدالمجید. (۱۳۹۹ ش). **رفیق خوشبخت ما**، مشهد: انتشارات زائر رضوی.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق. (۱۴۰۷ ق). **الکافی**، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ج ۴.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی. (۱۴۰۳ ق). **بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار**، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ج ۲.
- مصطفوی، حسن. (۱۳۶۰ ش). **التحقیق فی کلمات القرآن الکریم**، تهران: بنگاه نشر و کتاب.
- مطهری، مرتضی. (بی تا). **مجموعه آثار، (تعلیم و تربیت در اسلام)**، بی تا، انتشارات صدرا.
- معین، محمد. (۱۳۸۶ ش). **فرهنگ فارسی**، تهران، ج ۴.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴ ش). **تفسیر نمونه**، تهران: دارالکتب الاسلامیة.
- منسوب به امام ششم، جعفر بن محمد ع، (۱۴۰۰ ق). **مصباح الشریعة**، بیروت: اعلمی.
- محقق زاده، محمدعلی. (۱۳۸۵ ش). **محبت اهل بیت (ع) از دیدگاه قرآن و حدیث**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت ایران، مرکز جهانی علوم اسلامی.
- آریانفر، مهدی. (۱۳۸۵ ش). **پاداش رسالت**، پژوهش‌های قرآنی، ش ۴۶، ص ۱۸۱-۱۶۸.
- آیتی، نصرت الله. (۱۳۹۶ ش). **جایگاه حکومت عدل جهانی در سیر تاریخی حرکت انبیاء**، فصل نامه علمی- پژوهشی مشرق موعود، ش ۴۲، ص ۳۸-۷.
- مروتی، سهراب، زرگوش نسب، عبدالجبار. **بررسی تطبیقی آیات مودت و تطهیر در روایات شیعه و اهل سنت**، معرفت، ش ۱۴۳، ص ۱۱۱-۱۲۶.
- منصوری، محمدهادی. (۱۳۹۵ ش). **تحلیلی درباره بصیرت یاوران امام زمان (عج) و فرایند دستیابی به آن در آینه قرآن و کلام علوی**، انتظار موعود، ش ۵۵، ص ۲۷-۵.

- منصوری، محمدهادی، نصیری، مبشره. (۱۳۹۹ ش). کارآمدی کاربست قاعده حریم حمی در مهار طغیان شهوت جنسی در آخرالزمان، پژوهش‌های مهدوی، ش ۳۲، ص ۱۵۱-۱۳۳.
- (۴) اینترنت:
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای. <https://www.farsi.khmenei.ir>
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۴ ش). تفسیر سوره شوری. <http://javadi.esra.ir/archive-tafsir>
- حسنی، نجمه. (۱۳۹۸/۱۰/۲۵). راز موفقیت حاج قاسم از زبان هم‌زمش. <https://www.irna.ir>
- خبرگزاری اهل بیت ابنا، سرویس صفحات فرهنگی. (۲۳/بهمن/۹۸). تنها جایی که سردار سلیمانی دست‌ها را بالا می‌برد/ سه چیزی که شهید می‌خواست در قبر همراهش باشد/ کسی به اندازه او در زمان غیبت جهاد نکرد. <https://fa.abna24.com/news>
- خبرگزاری تسنیم از قم، (۱۳۹۸/۱۱/۵). ناگفته‌هایی از تواضع و فروتنی حاج قاسم/ سردار همیشه در کنار محرومان بود. <https://www.tasnimnews.com/fa/news>
- خبرگزاری رسا. (۱۳۹۸/۱۰/۱۴). ماجرای قولی که حاج قاسم به فرزند شهید مدافع حرم داد. <https://www.rasanews.ir>
- دلیریان، حسین. (۱۳۹۶/۸/۲۹). وعده سردار سلیمانی و انتقام سپاه حکومت داعش را سرنگون کرد. <https://www.tasnimnews.com>
- رنجبر، سودابه. (۱۳۹۸/۱۰/۱۴). قول حاج قاسم به فرزند شهید مدافع حرم. <https://www.farsnews.ir/new>
- شمس، مهسا. (۱۳۹۸/۱۰/۲۴). نقش سردار سلیمانی در ایجاد ستاد بازسازی عتبات عالیات. <https://www.mehrnews.com>
- صحرانورد، سهیل. (۱۳۹۸/۱۱/۶). گفت و گو با «معاون فرهنگی ستاد بازسازی عتبات». <https://www.farsnews.ir>
- مهر نیوز، (۱۳۹۸/۱۰/۱۵). رازهای محبوبیت سردار سلیمانی در خوزستان با مردم از جنگ تا سیل. <https://www.mehrnews.com>
- تابناک، (۱۳۹۸/۱۱/۲۴). متن کامل وصیت نامه سردار سلیمانی منتشر شد. <https://www.tabnak.ir/fa/news>
- مومنیان، (۹۹/۱۰/۱۱). تواضع و فروتنی حاج قاسم او را سردار دلها کرد. <https://www.hawzahnews.com/news>
- تسنیم. (۱۳۹۸/۱۱/۶). راز سالم ماندن دست و انگشت سردار سلیمانی. <https://www.tasnimnews.com/fa/news>
- شبستان. (۱۳۹۹/۱/۱). درخواست ویژه ای که شهید سلیمانی برای خدمت ... <http://www.shabestan.ir/detail/News/907140>

